

Oponentský posudek bakalářské práce **Anna Burianová**

Překážky v přístupu ke vzdělání v socialistickém Československu a strategie jejich překonávání v biografických vyprávěních

Cíl, metodologie a obsah práce

Cíl práce je popsán již v názvu. Autorka se prostřednictvím analýzy autobiografických vyprávění příslušníků inteligence, žijících v době socialismu, snaží nalézt a kategorizovat nejen příčiny problémů přístupu k vyšším stupňům vzdělání, tak je oni sami vnímali, ale zároveň také strategie, které volili pro řešení těchto problémů.

Autorka nejprve charakterizuje školský a vzdělávací systém v tehdejší socialistickém Československu v letech 1948-1989. Vládnoucí elity viděly ve školství a vzdělávání jeden ze základních prostředků budování socialismu a využívaly je jako prostředek k šíření a prosazování vládnoucí komunistické ideologie. V souvislosti s tím se formou pozitivní diskriminace dětí vhodného třídního původu (ale také i dětí vesnických) a, v souvislosti s důrazem na emancipaci žen, i dívek všeobecně, snažily eliminovat nerovnosti ve vzdělanostní mobilitě. Školství a přístup ke vzdělávání se tak politizovaly a ideologizovaly a pozitivní diskriminace žen vedla až k výrazné feminizaci některých středoškolských vzdělávacích oborů, v menší míře pak i vysokoškolských. Dále autorka konstatuje, že tématem socialistického školství se zabývaly zejména kvantitativní výzkumy, zaměřené především na vzdělanostní nerovnosti a mobilitu. Z nich vyplývá, že se v procesu přijímacího řízení na vyšší vzdělávací stupně byl brán v potaz především třídní původ, zaměstnání rodičů a jejich politický postoj (k socialismu) a osobní charakteristiky žáků. I když některé výzkumy konstatují poměrně dobrou znalost fungování vzdělávacího systému a kritérií přístupu k dalšímu vzdělávání, strategie, které byly voleny k překonávání překážek v přístupu k vyššímu vzdělávání, v těchto výzkumech jako takové zkoumány nebyly. Autorka si tedy klade za cíl prostřednictvím kvalitativní analýzy biografických vyprávění příslušníků inteligence tyto příčiny a strategie podhalit.

Vlastní výzkum provedla autorka na vzorku 57 autobiografických vyprávění příslušníků inteligence, které byli získány v rámci projektu *Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace: Biografická vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence* pracovníky COH ÚSD AV ČR v letech 2006-08. Autorka si vědomě vybrala příslušníky inteligence, neboť předpokládala, že jejich vzdělávací kariéra bude obsahovat alespoň dvě tranzice s nějakými překážkami. Rozhovory byly podrobeny kvalitativní analýze za pomoci programu Atlas.ti, která ukázala, že ve 32 vyprávěních bylo zachyceno celkem 40 vzdělávacích trajektorií s nějakými

překážkami (narátoři někdy hovořili vedle svého vzdělávání i o vzdělávání svých dětí). Autorka identifikovala celkem čtyři hlavní kategorie *nezískání doporučení či nepřijetí na VŠ* (nevhodný původ, politické aspekty/faktory, nedostatek konexí a víra), které následně podrobněji analyzuje, a tři hlavní kategorie *strategii, jak se s překážkami vypořádat* (předcházení problémům, strategie uplatňované v průběhu přijímacího řízení a strategie po nepřijetí), zde našla celkem 18 dílčích strategií. S cílem ukázat, jak se měnily vazby mezi problémy a strategiemi, zvolenými k jejich řešení, rozdělila autorka zkoumané období do čtyř dekád. Propojení mezi problémem a strategií řešení se významně přesunuly od post-strategií v 50. letech k pre-strategiím v 70. a 80. letech, kdy také začal hrát větší roli nedostatek (resp. nedostatek) konexí a známostí. V průběhu čtyř dekád také, na základě autobiografických vyprávění, celkem očekávaně vymizel špatný původ a naopak narostla role víry jako překážky ve vzdělávací kariéře, největší roli ale stále hrály politické faktory. Jako dominantní se v celém období jeví strategie školy s vyšší šancí (na přijetí), uplatňovaná jak před, tak i po vzniku problému (nepřijetí k dalšímu vzdělávání). Vyprávění také ukazuje, že se lidé na přístup socialistického režimu ke vzdělávání adaptovali, a pro své děti již volily strategie, které se snažily očekávaným problémům předcházet.

Hodnocení

Autorka si je vědoma omezených možností biografických rozhovorů a svá zjištění správně chápe jen jako komplementární k tradičním výzkumům, které ale obohacuje o rovinu subjektivního vnímání uchovaného v osobních pamětech účastníků. Práce je zpracována přehledně, zjištěné strategie jsou dobře popsány a zdokumentovány vhodnými citacemi z autobiografických vyprávění. Prezentace vlastních zjištění je podána adekvátní formou.

Závěr

Bakalářská práce Anny Burianové splňuje požadavky, kladené na bakalářské práce. Doporučuji ji k obhajobě s navrhovaným hodnocením **výborně**, za předpokladu výborného ústního obhájení práce.

Oponent Michal Kotík

V Praze dne 5. června 2010